

Paul Everac este, în sensul bun al cuvântului, un idealist, iar piesele sale, născute sub o zodie ceva mai favorabilă decât unele din lucrările colegilor de dramaturgie cu debuturi mai vechi, traduc convingeri ferme în posibilitatea progresului moral. În 1959, reprezentarea primelor sale texte destinate scenei (mai înainte publicase, sporadic, proză) a permis deducerea unor calități pe care evoluția ulterioară le-a confirmat, ansamblul creației sale apărând, azi, omogen prin constanța unor trăsături. Astfel, scriitorul își alege subiectele în exclusivitate din realitatea contemporană, construiește piese de idei ce pun în dezbatere aspecte morale (cu predilecție antagonismul nou-vechi), încheagă caractere și siluete psihologice. Ca și pe alți dramaturgi îl interesează urmărirea în conexiuni temporale determinate a proceselor sufletești pe care le-au antrenat mutațiile intervenite în sfera socială politică în țara noastră în anii revoluției socialiste. Ca atare, aproape toate piesele sale au un pronunțat caracter politic.

Mișcările morale sînt surprinse pe fundalul realității contigente, evită fadoarea

anistorismului și devin astfel, nu totdeauna, dar de multe ori, interesante și convingătoare. Ancorarea în strictă actualitate nu a condus în majoritatea pieselor la ilustrarea precară a unor evenimente, tocmai pentru că interesul dramaturgului a căzut, după cum mărturisește singur, pe „descifrarea condiției morale a omului“.

Zodia mai norocoasă, de care vorbeam la început, înregistra în anii debutului lui Everac un efort susținut spre degajarea literaturii dramatice de ilustrativism și deci nesemnificativ, concomitent cu tendința de a investiga mai adînc zonele revelatoare ale universului spiritual contemporan. Schematismul situațiilor, reducția caracterologică, pitorescul, prozaismul, artificialul (cu sau fără oarecare meșteșug dramatic), fără a succomba, cedau din spațiu intențiilor artistice ce urmăreau aspectele mai profunde ale realității morale prin reliefarea faptului sufletesc individual. În grade diferite, pentru dramaturgi ca Horia Lovinescu, Alexandru Mirodan, Dorel Dorian sau Paul Everac scena devenea locul propice unor dezbateri etice. Teatrul lui Paul Everac se înscrie prin problematică și viziune ideologică în tendința mai generală a literaturii noastre actuale de a afirma un nou umanism. Este o literatură nu a negării și a refuzului, ci a încrederii și afirmării; se bazează pe convingerea că în ordinea morală se petrec procese ce, prin intensitate, amplou și semnificații, marchează trepte ale progresului etic. Genul proximal al unei posibile încadrări ar fi deci sondarea contemporaneității din unghi moral. Diferența specifică o dă ideea ce transcende din fiecare lucrare, idee mereu aceeași, simbolic prinsă în titlul unuia din piese: *Ștafeta nevăzută*. O legătură necesară progresului unește între ele generațiile și oamenii aceleiași generații sub semnul responsabilității, fiecare putînd — fiind obligat — să împărtășească altora experiența existenței. De altfel, autorul, spirit lucid și analitic, scria mai demult: „așa cum alți dramaturgi s-au concentrat în opera lor asupra ideii de alegere (opțiune), eu m-am ocupat de ideea de transmitere. Transmitere de clan, de impuls, de concepție de viață, de poziție

* Pe marginea volumului „5 piese de teatru“, E.P.L., 1968.

„morală...”. Afirmatia are acoperire și poate fi ușor urmărită în piesă. *Poarta*, mai puțin concludentă pentru ilustrarea ideii de mai sus, e totuși străbătută de pasiunea actului justițiar mocnită ani în șir în sufletul obidit al lui Moș Gavrilă Ciocină și împlinită în condiții prielnice prin energia impetuosului Gheorghe. În alte piese (*Explozie întârziată*, *Ștafeta nevăzută*, *Ochiul albastru*) metafora „ștafetei” constituie nucleul în jurul căruia gravitează pe orbite corelate simboluri complementare. Mai puțin convingătoare în *Explozie întârziată*. (dar nu lipsită de interes), ideea necesității transiterii convingerilor morale capătă o pregnanță tulburătoare în *Ștafeta nevăzută*, așa cum convingătoare se concretizează o superioară concepție despre datorie în *Ochiul albastru* sau *Simple coincidențe*.

* * *

Universul pieselor lui Everac se organizează în jurul unui nucleu care iradiază impulsurile unei energii superioare menită să opereze, în numele noului, transformări în plan moral. Și dacă impulsurile depășesc scena sau pagina cărții și au rezonanță în existența morală a spectatorului sau cititorului, faptul răspunde finalității educative ce o urmărește, prin teatrul său, Everac. Dar în acest scop, urmărit cu optimism robust, rezidă și o primejdie, nu totdeauna evitată, aceea de a simplifica, de a forța dezvoltarea și soluționarea dezbaterii, ca în *Explozie întârziată* de pildă, unde convertirea doctorului Valeriu Cristea apare mai degrabă ca expresia dezideratului autorului. Soluția vine ca un fel de „deus ex machina”, cu eficiență în planul conștiinței.

Dezbaterile etice sînt localizate în medii variate. În *Poarta*, piesă de debut, îl atrage mediul rural, prin posibilitatea urmării efectului proprietății asupra conștiințelor și a atitudinilor variate, rezultate într-un moment crucial din viața satului românesc contemporan. Este una din foarte puținele piese țărănești mai interesante din dramaturgia contemporană. Personajele nu sînt văzute în reacții stereotipe, nu sînt plasate sub semnul reducăției sufleteste, ci, dimpotrivă, antrenate cu abilitate într-o tramă simplă, dezvoltăuie structuri psihologice complexe, de o autenticitate certă. Esența atitudinii personajului principal este subliniată de simbolul *porții* (toate piesele lui Everac se dezvoltă în jurul unui simbol), reper ce marchează separarea lui „al meu” de „al altuia”. Originea posibilității acestor separații e ingenios sugerată

printr-un prolog, sugestie preluată și dezvoltată apoi pe durata piesei. Proprietar ilicit de pămînturi, Stancu Văratecu, cel mai izbit personaj al piesei, întrupare a spiritului posesiv, este martorul spulberării idealului său de stăpîn și al destrămării familiei. La el manifestarea spiritului patern este determinată de fidelitatea familiei la ideea integrității proprietății, și el încetează în momentul unei posibile împărțiri a pămînturilor. Autorul situează în raporturi directe două atitudini reprezentînd vechiul și noul, cea a lui Stancu și cea a lui Gheorghe, ce parcurge un drum spinos al înțelegerii. Prin serii de dialoguri (procedeu des întâlnit în teatrul lui Everac) pe parcursul piesei asistăm la scene de o concentrată intensitate, alternînd cu scene diluate printr-un exces demonstrativ. Pentru a cataliza atitudinile opuse, e introdus un personaj foarte interesant prin sugestiile ce le oferă, Moș Gavrilă. El a dus o existență nevoiașă, paralelă cu cea a înstării familiei lui Stancu. E un martor viu și tulburător al creșterii și prăbușirii mitului proprietății. El aduce în prezentul pe care îl aprobă memoria timpului, justificarea necesității prăbușirii *porții*. Pare un ecou venit din trecut, ajuns la înțelegerea cauzelor suferinței și, implicit, a soluției. Prin problematică, structurarea fermă a psihologilor, analiza fină a mișcărilor sufleteste, autenticul lingvistic, tehnica vorbirii aluzive, piesa se apropie de proza de inspirație rurală mai veche. Este în fond o narațiune dramatică pe o temă tradițională, urmărită în coordonate istorice noi.

Calitățile unui realizator de caractere pe care le sugerău siluetele psihologice din *Poarta* se vor dezvolta în alte piese. În *Ferestre deschise* (piesa nu a fost inclusă în volum, dar prin unele aspecte este utilă, ca și *Costache și viața înteroară*, susținerii ideilor urmărite aici), atras de mediul frământat al industriei, Everac concentrează o varietate caracterologică remarcabilă. într-un reportaj dramatic ingenios construit. Construcția cvasi-cinematografică (juxtapunerea unor secvențe din viața unui bloc din Hunedoara) încheagă o dezbateră etică, în care aspectele parțiale se topec în semnificații generale majore. Diversitatea vieții afective, a năzuințelor, convingerile variate, aspecte ale vieții de familie, toate sînt supuse analizei prin prisma raportului individ — datorie socială. Mozaicul problemelor aparent personale transcende semnificației ce pledează pentru o ținută civică superioară, pronunțîndu-se pentru o permanentă luptă cu inerția rutinieră, scepticismul, individualismul fragil

Din patosul pleoierii etice se naște interesul piesei. În general, în opera sa, Everac este tentat să găsească punctul de interfață între existența socială și cea personală. Așa de pildă, în *Costache și viața interioară* acest aspect vine în prim plan: din păcate, materialul de viață propriu-zis nu servește cu promptitudine și pregnantă tema enunțată. Inconsecvențele sufletești ale soției unui inginer prea ocupat profesional, miraculoasa ei limpezire morală, sint, la analiză, inconsistente, greu credibile, deși piesa pe unele laturi este atrăgătoare. Intervenția secretarului de partid Boțogan, om impetuos și pasionat, capabil de mari dăruiri, dar cam artificial, nu justifică metamorfozele sufletești ale personajelor. Ca și în alte piese, atrăgătoare sînt în *Costache și viața interioară* sugestia de viață clocotitoare, autenticul planului contingent, iar prezența simbolică a lui Costache (un măgar pasionat după confidențe) introduce o notă de umor necesar. Situate tot într-un mediu intelectual și muncitoresc, *Explozie întârziată*, *Ochiul albastru* sau *Ștafeta nevăzută* se desfășoară în cabinetul unui medic, pe un mare șantier socialist și, respectiv, o uzină pilot. Ele se înscriu în linia temei ce urmărește lupta noului pentru a triumfa în plan moral asupra vechiului, conflictul consumindu-se pe fundalul efortului tonic al progresului material. Dacă *Explozie întârziată* circumscrie dezbateră în perimetrul unui apartament (un fel de simbol al închistării egoiste și al refuzului percepției clocotului vieții de afară), în *Ochiul albastru* spațiul se lărgeste cuprinzînd largi colectivități, caractere variate. În ambele este introdusă o dimensiune temporală ce conferă adîncime și alimentează dezbateră. Imagini ale trecutului vin prin rememorare să justifice în *Explozie întârziată* necesitatea părăsirii cantonării omului într-o concepție de viață egoistă. Conflictul se naște prin suprapunerea și alternarea planurilor trecut-prezent. Consecutiv se conturează două atitudini: una egoistă, închisă între limitele interesului individual și alta altruistă, străbătută de sentimentul datoriei față de semenii și față de trecutul ce a născut, prin luptă și sacrificii, prezentul. Pentru doctorul Cristea universul social are în centru propria persoană, raporturile fiind concepute într-un singur sens, cel al beneficiarului. Opus lui, Vintilă Gîrțu are o reprezentare superioară despre integrarea individului în societate. Individul se realizează numai în contextul social sub semnul unor schimburi echivalente. Universul lui este armonic. Lipsește în

această piesă, pe o temă atât de pregnantă, situația dramatică. Conflictul decurge lin, cu situații previzibile. Lipsește surpriza. O dată stabilită premisa piesei, dezbateră nu cumulează nuanțe noi, ci argumente ce reiau, diluează și iar reiau ceea ce se știa de la început, în ciuda efortului pe care îl face autorul, mai ales pe linia tehnicii dramatice, de a relansa periodic tensiunea opozițiilor. Tema este interesantă, dar substanța propriu-zisă a piesei se înecă în aparente gravități. Există o discrepanță între intenție și realizare, intriga neservind pregnant ideea. Personajele nu au o evoluție motivată printr-o logică interioară, cu excepția poate într-o oarecare măsură a Fanei, la care antecedentele oarecum justifică aderarea la o concepție altruistă. Nu se poate, însă, nega reala pasiune ce străbate paginile piesei și care, ca de obicei, urmărește o dualitate de tipul teză — antiteză plasată în cîmpul moral, concluzia impunînd o normă etică. Poate că insatisfacția ce o lasă unele piese se datorește străduinței de a converti, prin simplificare, totul în procese optimiste. De aceea, unele personaje par devitalizate prin supunerea stringentă necesităților unei demonstrații. Ele au mai mult o sarcină utilitară, derivată, e drept, din foarte nobile intenții didactice.

Cu *Ochiul albastru*, Everac reușește o frescă dramatică elocventă pentru posibilitățile sale de a construi pe spații largi, urmărind un mozaic de situații și destine umane, unite între ele prin urmărirea temelor sale preferate: forța de captare a țelurilor nobile, influența modelatoare a colectivului, aspecte ale vieții de familie etc. Există în această piesă un suflu de viață, care atrage și vitalizează destinele, exprimînd convingător patosul efortului constructiv. Energii și convingeri se contopesc în șuvoiul entuziast și ireversibil al vieții libere și conștient creatoare. Aici ca și în *Ferestre deschise*, *Ștafeta nevăzută* sau *Simple coincidențe* noblețea emoționantă a faptului cotidian sugerează o trăsătură majoră a contemporaneității. Sau, cum spunea Everac, într-un articol, „această pulbere de fapte are rostul, tîlcul și grosimea ei... în decursul și cuprinsul ei cresc nebanuite direcții, care tot adunîndu-se, și componîndu-se, sporează, însumează nici mai mult nici mai puțin viața”. Voluptatea observației morale și sociale este în această piesă servită de o formulă dramatică inteligentă. Piesa începe la timpul prezent, pentru ca prin tablouri succesive să se coboare înapoi pe scara timpului pînă la punctul originar ce naște firele conflictului. Se

fixează astfel pe parcursul retrospectivității premisele unui ax conflictual ce pune față în față mentalități opuse față de efortul constructiv, în jurul lui coagulându-se revelatoare conflicte adiacente. Apoi, revenind la timpul prezent, piesa dezvoltă o a doua parte în care acțiunea este urmărită pe firul firesc al cronologiei spre un final apoteotic. Structura dia-cronică dezvoltă mai multe conflicte (efortul pentru edificarea șantierului, des-trămarea mentalităților conservatoare și sceptice, înțelegerea vieții de familie dintr-un unghi superior) subsumate unei idei: influența participării intense la viața socială asupra structurării personalității.

În *Ștafeta nevăzută* și *Simple coincidențe*, Everac, fidel preocupărilor predilecte, va accentua ideea necesității respectului individual. Metafora „ștafetei“ e generoasă pentru că implică, în cadrul larg al responsabilității față de colectiv și față de progresul material, simțul echității față de fiecare din cei ce contribuie prin dăruire la o operă constructivă. Și aici întâlnim un conflict ce situează în opoziție două mentalități prin raportarea lor la o problemă etică: recuperarea morală a unei valori prin recunoașterea meritelor ei. În centrul piesei se situează prezența morală a unui personaj absent — inginerul Velcescu — care determină polarizarea nuanțată a atitudinilor tuturor personajelor. Piesa e o pledoarie și, în același timp, un elogiu adus conștiinței comuniste. Anghel Dobrian, beneficiarul moral al eforturilor inginerului Velcescu pentru punerea la punct a unei uzine noi, reprezintă o astfel de conștiință, ce prin patosul pentru adevăr se ridică la o valoare exemplară.

Cu *Simple coincidențe*, piesă emoționantă prin umanitatea ce o străbate, Everac reușește o armonizare a intențiilor sale de a scrie o piesă de idei cu implicații filozofice și materialul de viață prin care acestea devin sensibile. Personajele capătă jocuri de penumbra sufletești, situațiile au prospețimea autenticității, tonul e cald, spre suprafața urcă

undă de poezie, simbolurile se nasc firesc, fără ostentație, concluziile se încheagă fără didacticism, în sfârșit, tipologiile (reușite ca de obicei) sint complete cu eroi ce nu aparțin unei viziuni categoriale limitate. Un personaj, Emil, spune în final: „Ce e de mirare, draga mea, nu e numai că am depășit utilul, dar că sint în stare să înțeleg că există întrebări la care nu se poate răspunde prin da sau nu. Întrebări subțiri, afurisit de întortocheate. Nu am toate soluțiile în buzunar. Nu le are nimeni“. Interesul piesei vine tocmai din aceea că pune probleme fără ca soluțiile să răsară automat din necesități exterioare. De aceea, lectura își prelungește eoul în conștiință, incită la reflecție. Soluțiile nu sint date, dar sfera în care trebuie căutate e sugerată.

Rutina vieții de familie, tulburările și căutările adolescenței, setea de puritate a unei tinere, nedumeririle unui inginer, drama unui profesor bătrîn, apar în toată complexitatea pe care viața profundă o presupune. Integrarea lor se face sub semnul unor întrebări ce domină piesa: de ce trăim? cum trebuie să trăim? De aceea, firul narativ se desfășoară în trei momente ale existenței, în ipostazele cruciale ale ei: tinerețea, maturitatea, bătrînețea.

Cu *Simple coincidențe* — la care am adăuga și *Patimi*, neinclasă în volum — se încheie probabil o etapă a creației dramatice a lui Everac. Piese se plasează problematic în unghiul interesului major, semnul lor comun fiind preocuparea pentru descifrarea unor atitudini morale specifice timpului nostru.

În urmă cu vreo doi ani, referindu-se la dramaturgia noastră contemporană, Everac se arată optimist: „trebuie să fim bucurioși și încrezători că după destulă manipulare obositoare prin cite o haltă mică, avem încă destul abur sau destulă electricitate pentru realizări superioare“.

Cuvintele acestea, se referă, poate, nemărturisit și la el.